

SAATE

10.5.2021

Dnro: 309/D.a.9/2021

Hallintovaliokunta
HaV@eduskunta.fi

Saamelaiskäräjien kirjallinen asiantuntijalausunto HE 47/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi alueiden kehittämisestä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan toimeenpanosta sekä alueiden kehittämisen ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan hankkeiden rahoittamisesta ja niihin liittyviksi laeiksi

Viite: Hallintovaliokunnan asiantuntijalausuntopyyntö 30.4.2021

Saamelaiskäräjät viittaa tässä yhteydessä 19.5.2020 antamaansa lausuntoon alueiden kehittämistä ja Euroopan unionin alue -ja rakennepolitiikan rahastoja koskevan lainsäädännön uudistamisesta (liitteenä) ja pyytää hallintovaliokuntaa huomioimaan siinä esitetyt asiat.

Merk.

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtaja

Sarita Kämäräinen
ma. lakimiess sihteeri
asian valmistelija

Lausunnosta päätti puheenjohtaja 10.5.2021.

Lisätietoja antaa puheenjohtaja Tuomas Aslak Juuso, tuomas.juuso@samediggi.fi, puh. 040 687 3394

19.5.2020

Työ- ja elinkeinoministeriö

Asia: Saamelaiskäräjien lausunto - Alueiden kehittämistä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan rahastoja koskevan lainsäädännön uudistaminen

KYSYMYSSIO:

I Keskeiset ehdotukset

Saamelaiskäräjien keskeiset kannat

Työ- ja elinkeinoministeriössä valmisteltavana oleva hallituksen esitys alueiden kehittämisestä sekä alue- ja rakennepolitiikan rahastojen toimeenpanosta ja rahoittamisesta koskee saamelaista yhteiskuntaa merkittävästi. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan hallituksen esityksessä ei ole huomioitu tarpeeksi saamelaisten perustuslaillisia ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuja oikeuksia oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Saamelaiskäräjät pyytää, että luonnoksia jatkotyöstetään yhdessä saamelaiskäräjien kanssa.

Saamelaiset ovat Suomen ja Euroopan unionin alueen ainoa alkuperäiskansa, jolla on oma kieli, kulttuuri, elämäntapa ja identiteetti. Perustuslain 17 §:n mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Perustuslain 121 §:n mukaan saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään. Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat lain saamelaiskäräjistä 4 §:n mukaan Utsjoen, Inarin ja Enontekiön kuntien alueet sekä Sodankylän kunnassa sijaitseva Lapin paliskunnan alue. Saamelaisten kotiseutualue sijaitsee kokonaan poronhoitolain 2.2 §:n mukaisella erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulla alueella, jossa maata ei saa käyttää sillä tavoin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle.

Perustuslaissa suojattu saamelainen kulttuuri pitää vakiintuneen käytännön mukaan sisällään saamelaisten perinteiset elinkeinot, joita ovat poronhoito, kalastus, metsästys, keräily, saamelainen käsityö sekä näiden nykyaikaiset harjoittamisen muodot (esim. HE 309/1993 vp). Saamelaisten perinteiset elinkeinot ovat ennen kaikkea kulttuurillisia elinkeinoja – ne kannattelevat saamen kieltä sekä saamelaista kulttuuria toimimalla luonnollisina saamen kielen käyttöympäristöinä sekä paikkoina siirtää elinkeinoihin liittyvää saamen kielen termistöä sekä perinteistä tietoa sukupolvelta toiselle. Perinteiset saamelaiselinkeinot kuvastavat luonnon ja kulttuurin välistä suhdetta sekä saamelaista elämäntapaa ja pitävät yllä saamelaisten hyvinvointia sekä yhteisöllisyyttä. Saamelaiskulttuuri on perinteisesti kiinteässä yhteydessä asuinalueen maahan ja luonnonvaroihin. Perinteiset saamelaiselinkeinot perustuvat puhtaan ja elinvoimaisen luonnon sekä vesistöjen kestäväan käyttöön. Saamelainen, porojen paimennukseen perustuva, poronhoito edellyttää riittäviä ja yhtenäisiä laidunalueita sekä laidunrauhaa. Poronhoidolla on saamelaisille mittaamattoman suuri kulttuurinen merkitys, mutta sillä on huomattava merkitys myös saamelaisten kotiseutualueen aluetaloudessa sekä vetovoimatekijänä. Saamelainen kalastusperinne edellyttää puhtaita vesiä ja elinvoimaisia kalakantoja. Niin ikään metsästys, keräily ja duodji perustuvat siihen, että alueen

luontoympäristö on elinvoimainen ja elinkeinojen harjoittamiselle on tilaa. Saamelaisten perinteisellä tiedolla ja perinteisellä luonnonkäytöllä on ratkaiseva merkitys etenkin pohjoisen luonnon monimuotoisuudelle. Saamelaisten luonnon monimuotoisuuteen liittyvä perinteinen tieto on luonteeltaan käytännönläheistä ja ilmenee erityisesti saamen kielessä, ympäristösuhteessa ja elinkeinoissa.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan Saamelaisalueella tapahtuvan kehityksen tulisi tapahtua saamelaisten omista lähtökohdista sekä aidosti tukea saamelaiskulttuurin elinvoimaisuuden turvaamista, sekä uudistettavalla lainsäädännöllä tulisi turvata se, ettei saamelaisalueelle kohdistuvilla hankkeilla aiheuteta haittaa saamelaiskulttuurille.

Saamelaisten oikeus hallita kehitystään kuuluu perustuslaissa turvattuun saamelaisten kulttuuri-itsehallintoon. Kansainvälisen oikeuden mukaan alkuperäiskansoilla on oikeus päättää omista ensisijaisista kehitystavoitteistaan, ja sen katsotaan olevan yksi keskeisistä itsemääräämisoikeuden ulottuvuuksista. Kansainvälisen oikeuden mukaan alkuperäiskansoilla tulisi olla oikeus päättää niiden asuttamiin maihin kohdistuvista kehittämistoimien tärkeysjärjestyksestä sekä hallita mahdollisemman laajasti omaa kehitystään sekä kehitysohjelmia. Alkuperäiskansojen on osallistuttava niitä koskevien kansallisten ja alueellisten kehittämissuunnitelmien laadintaan. Lisäksi alkuperäiskansojen lähtökohdista tapahtuvalle kehitykselle on annettava etusija alkuperäiskansojen asuttamien alueiden taloudellisen kehittämisen yleissuunnitelmassa. Suunnitelluista kehitystoimenpiteistä tulisi myös tehdä perusteelliset vaikutustenarvioinnit. Saamelaisilla on Suomessa perustuslaissa turvattu alkuperäiskansa-asema ja sillä on muihin intressiryhmiin nähden erillinen juridinen asema. Näin ollen Saamelaiskäräjien määrittelemät kehitystavoitteet saamelaisalueella tulisivat olla etusijalla alueellisten kehityssuunnitelmien suunnittelussa sekä toteutuksessa.

Saamelaisaluetta koskevien ohjelmien, kaavojen sekä suunnitelmien laadinnassa (esim. maakuntaohjelmat) ei ole kuitenkaan pystytty nykyisen lainsäädännön turvin turvaamaan eikä priorisoimaan saamelaisyhteiskunnan tarpeita asiankuuluvasti kansallisen sekä kansainvälisen oikeuden turvaamalla tasolla. Alueellinen kehitys sekä sen suunnittelu tapahtuu maakuntaliittolähtöisesti. Nykyisellä mallilla ei kuitenkaan huomioida tarpeeksi saamelaisia kehitystarpeita eikä esimerkiksi maakuntaohjelman saamelaisosion tavoitteiden toteutumista arvioida. Saamelaiskäräjillä tulee olla nykyistä paremmat mahdollisuudet vaikuttaa saamelaisalueen kehitykseen ja saamelaisalueella tapahtuvan kehityksen sekä kehityslainsäädännön tulee edistää yhdenvertaisuutta.

Saamelaisalueella tapahtuva kehitys ei saa heikentää saamelaisten kulttuurin elinvoimaisuutta. Alueellisissa kehityssuunnitelmissa on usein mukana hankkeita, jotka heikentävät saamelaiskulttuurin elinvoimaisuutta jotka näyttäytyvät ristiriidassa alkuperäiskansa saamelaisten perustuslaillisen aseman kanssa. Vaikka saamelaisten perustuslaillinen oikeussuoja huomioidaankin alueellisia kehityssuunnitelmia laadittaessa, ajetaan kehityssuunnitelmiin silti hankkeita, jotka toteutuessaan tulevat loukkaamaan saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksia (esimerkiksi Jäämerenrata-hanke).

Saamelaiskulttuurin säilyminen ja kehittyminen edellyttävät perinteisten tietojen ja taitojen aktiivista siirtämistä tuleville sukupolville. Saamen kieli, saamelainen kulttuuri ja perinteinen tieto siirtyvät luonnollisimmin seuraaville sukupolville elinkeinon harjoittamisen yhteydessä. Näin ollen perinteisten saamelaiselinkeinojen suojan turvaaminen lainsäädännössä, hallinnon eri vaiheissa ja resursoinnissa on saamelaiskulttuurin ja saamen kielen säilymisen edellytys. Perinteisten saamelaiselinkeinojen harjoittamisedellytysten, ja sitä kautta koko saamelaiskulttuurin, turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueen maan- ja vedenkäyttöä koskevassa päätöksenteossa tulee

ottaa huomioon saamelaisten alkuperäiskansa-asema ja siitä johtuvat kansallisessa lainsäädännössä sekä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvatut oikeudet. Saamelaiset perinteiset elinkeinot, käsityö mukaan luettuna, tarvitsevat pysyvää rahoitusta. Nykyiset rahoitusmahdollisuudet eivät riitä kattamaan kaikkien saamelaiselinkeinojen kehitystarpeita. Esimerkiksi käsityön harjoittamisen tukijärjestelmä ei ole riittävä.

Saamelaiskäräjien keskeiset ehdotukset:

1. Saamelaiskäräjien täysimääräinen osallistuminen saamelaisalueen kehitykseen turvataan uudistettavassa lainsäädännössä. Saamelaiskäräjät osallistuu saamelaisalueen kehitykseen, ja kehitystä tukevilla hankkeilla pyritään turvaamaan saamelaiskulttuurin ja siihen sisältyvien perinteisten elinkeinojen elinvoimaisuus. Lapin maakuntaohjelman saamelaiskulttuuriosiota tulee toimeenpanna asiaankuuluvalla tavalla. Saamelaiskulttuuriosio tulee myös arvioida asiaankuuluvasti.
2. Lakiesitykseen sisällytetään säännös, jonka mukaan saamelaisalueelle suuntautuvalla kehitykselle ei saa olla haittavaikutuksia saamelaiskulttuurille (heikentämiskielto).
3. Saamelaiskäräjien tehtäviä sekä saamelaisalueen muiden toimijoiden välistä tehtävänjakoa sekä suhteita selkeytetään.
4. Alueiden uudistamisen neuvottelukunnan kokoonpanoon lisätään Saamelaiskäräjien edustaja.
5. Saamelainen rajat ylittävä yhteistyö turvataan.
6. Saamelaiselinkeinoille perustetaan elinkeinorahasto, jonka tarkoituksena on tukea laajasti saamelaisia perinteisiä elinkeinoja, mukaan lukien käsityötä. Saamelainen käsityö kaipaa uusia rahoitusmahdollisuuksia, joita ei tällä hetkellä juurikaan löydy. Rahastosta rahoitettavat hankkeet tukevat ja edistävät saamelaiskulttuuria ja saamelaiselinkeinoja jotta niiden kehitys tapahtuisi saamelaisista lähtökohdista.
7. Saamelaisalueella hankerahoitusta priorisoidaan saamelaisten kulttuurin ja yhteiskunnan edistämiseen tähtääviin hankkeisiin tai niille varataan erillinen osuus rahoituksesta.
8. Rahoitusta säätelevää lainsäädäntöä ja siihen liittyvää byrokratiaa kevennetään, jotta myös pienemmät toimijat voivat hyötyä rahoituksista.

II Lakiluonnos alueiden kehittämisestä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan toimeenpanosta (Toimeenpanolaki)

- Pyydämme antamaan vastaukset luvuittain ja pykälittäin alla olevan ryhmittelyn mukaisesti.

1 luku Yleiset säännökset

- Ovatko lain tarkoitus ja soveltamisalat selkeät? (1 ja 3 §)
- Ovatko alueiden kehittämisen tavoitteet selkeät ja kestävät pitkällä aikavälillä? (2 §)
- Muita huomioita ja kommentteja lukuun 1

Saamelaiskäräjien mukaan saamelaisten alkuperäiskansa-asemaa ei ole huomioitu laissa. Lakiin tulisi lisätä velvoite siitä, että saamelaisten kotiseutualueella tulisi antaa etusija hankkeille, jotka saamelaiskäräjien arvion mukaan toteuttavat saamelaisten oikeutta ylläpitää

ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Lisäksi saamelaisalueelle suuntautuvat hankkeet eivät saa heikentää saamelaiskulttuuria eivätkä saamelaisten rajat ylittävää yhteistyötä.

Saamelaiskäräjät ehdottaa, että lukuun 1 lisätään seuraava pykälä:

Saamelaiset alkuperäiskansana [§-otsikko]

Saamelaisten kotiseutualueella on kaikissa tämän lain soveltamisalan mukaisissa toimissa huolehdittava siitä, ettei saamelaisten perustuslain mukainen oikeus ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan ja kieltään vaarannu.

Huomioiden saamelaisten asema neljän valtion (Norja, Ruotsi, Suomi ja Venäjä) alueella asuvana alkuperäiskansana, tämän lain soveltamisalan mukaiset toimet eivät myöskään saa heikentää saamelaisten mahdollisuuksia rajat ylittävään yhteistyöhön naapurimaiden saamelaisten kanssa.

Saamelaisten kotiseutualueella tulee alueiden kehittämisessä ja siihen liittyvässä rahoituksessa antaa etusija hankkeille, jotka saamelaiskäräjien arvion mukaan toteuttavat saamelaisten oikeutta ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

2 luku Viranomaiset ja niiden tehtävät

- Ovatko viranomaisten vastuut ja roolit selkeästi määritelty?
- Saako 15 §:stä kokonaiskuvan maakuntien liittojen alueiden kehittämiseen liittyvistä tehtävistä?
- Onko maakunnan yhteistyöryhmän (MYR) rooli, tehtävät ja päätöksenteko selkeästi määritelty? (17, 18 ja 19 §)
- Muita huomioita ja kommentteja lukuun 2

Saamelaiskäräjät näkee, ettei sillä ole aitoa mahdollisuutta osallistua saamelaisten kotiseutualetta koskevan kehityksen valmisteluun. Luku ei velvoita ottamaan Saamelaiskäräjiä tarpeeksi huomioon saamelaisten kotiseutualuetta koskevan kehityksen suunnittelussa.

Saamelaiskäräjät ehdottaa, että pykälään AUNE:sta (13 §) lisätään saamelaiskäräjien edustaja pysyväksi jäseneksi.

Saamelaiskäräjien mukaan

3 luku Ohjelmatyö ja yhteistyömenettelyt

- Lakiluonnoksessa ehdotetaan, että luovutaan erityisohjelmista (osaamiskeskusohjelma (OSKE, vuosina 1994–2013), aluekeskusohjelma (AKO, v. 2001–2009) ja viimeisimpänä koheesio- ja kilpailukykyohjelma (KOKO, v. 2010–2013). Näkemyksiä ehdotuksesta tai ohjelmien tarpeesta jatkossa? (vrt. nykyisen 7/2014 lain 30 §)

- Onko maakuntaohjelman asemasta säädetty riittävästi? (vrt. nykyisen 7/2014 lain 34 §)
- Näkemyksiä ehdotuksesta luopua maakuntaohjelman toimeenpanosuunnitelmasta? (vrt. nykyisen 7/2014 lain 33 §)
- Muita huomioita ja kommentteja lukuun 3

Saamelaiskäräjät näkee, että saamelaisten kotiseutualuetta koskevaa kehitystä tulisi selventää, ja mahdollisissa eturistiriidoissa tulisi ottaa huomioon saamelaisten asema alkuperäiskansana. Saamelaiskäräjät ehdottaa, että pykälään 23 § alke-keskusteluista lisätään Saamelaiskäräjien osallistumisvelvoite keskustelujen koskiessa saamelaisten kotiseutualuetta.

4 luku Interreg-ohjelmien ja Interreg-ulkorajaohjelmien hallinnointi

- Ovatko eri viranomaistahot ja yhteistyöohjelmien hallinnointi määritelty selkeästi?
- Muita huomioita ja kommentteja lukuun 4

5 luku Erinäiset säännökset

- Lakiluonnoksessa ehdotetaan, että luovutaan äkillisten rakennemuutosalueiden nimeämisestä. Näkemyksiä luopua äkillisten rakennemuutosalueiden nimeämisestä? (vrt. nykyisen 7/2014 lain 47 §:n 2 mom.)
- Muita huomioita ja kommentteja lukuun 5

Saamelaiskäräjät ehdottaa, että pykälään ohjelmien arvioinnista ja seurannasta (36 §) lisätään, että Lapin maakunnan saamelaiskulttuuriosuuden arviointi ja seuranta tulisi tehdä osana Lapin maakuntaohjelmaa.

III Lakiluonnos alueiden kehittämisestä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan hankkeiden rahoittamisesta (Rahoituslaki)

- Pyydämme antamaan vastaukset luvuittain ja pykälittäin alla olevan ryhmittelyn mukaisesti

1 luku Yleiset säännökset

- Ovatko lain tarkoitus ja soveltamisalat selkeät? (1 ja 2 §)
- Onko viranomaisten toimivalta määritelty selkeästi?
- Onko toimivallasta välittävänä toimielimenä säädetty riittävästi?
- Muita huomioita ja kommentteja lukuun 1

2 luku Tukimenettely

- Onko tukimenettelystä säädetty selkeästi ja riittävällä tasolla?
- Muita huomioita ja kommentteja lukuun 2

3 luku Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan rahastoja koskevat erityissäännökset

- Kommentteja ja näkemyksiä lukuun 3

4 luku Kansallista vastinrahoitusta koskevat erityissäännökset

- Onko erillinen luku kansallisen vastinrahoituksen erityissäännöksistä tarpeellinen?
- Muita huomioita ja kommentteja lukuun 4

5 luku Interreg-ohjelmien ja Interreg-ulkorajaohjelmien valvonta

- Onko eri viranomaisten tarkastusoikeudet määritelty selkeästi?
- Muita huomioita ja kommentteja lukuun 5

6 luku Erinäiset säännökset

- Kommentteja ja näkemyksiä lukuun 6

IV Mitä muuta haluatte sanoa alueiden kehittämistä ja EU:n alue- ja rakennepolitiikan toimeenpanoa ja hankkeiden rahoittamista koskevan lainsäädännön uudistamisesta?

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtaja

Inka Saara Arttijeff
Kansainvälisten asioiden sihteeri

Saamelaiskäräjien puheenjohtaja päätti lausunnosta 19.5.2020 kuultuaan varapuheenjohtajia. Lausunnon laadintaan on osallistunut lakimiess sihteeri Antti Aikio sekä elinkeinosihteeri Sarita Kämäräinen. Lausunto on hyväksytty sähköisesti.